

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การเปิดรับสื่อความรู้ และการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความรุนแรงต่อสตรีของสตรีในเขตกรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มเป้าหมายกับการเปิดรับสื่อ ความรู้ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อสตรี โดยได้อาศัยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบความคิด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาดังนี้

1. ทฤษฎีผลกระทบอันจำกัดของสื่อมวลชน
2. แนวคิดด้านประชากรศาสตร์
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อและข่าวสาร
4. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้
5. แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงต่อสตรี
6. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีผลกระทบอันจำกัดของสื่อมวลชน

(Limited Effect Theory)

ทฤษฎีผลกระทบอันจำกัดของสื่อมวลชน เป็นทฤษฎีที่อธิบายว่า มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้รับสารที่ไร้ความคิดหรือไร้ทิศทาง (Klapper, 1967, p. 49) สื่อมวลชนไม่มีผลกระทบต่อผู้รับสารโดยตรง หรือมีอิทธิพลต่อผู้รับสารเพียงเล็กน้อย เนื่องจากมีอิทธิพลของตัวแปรแทรกซ้อนหรือตัวกระตุ้นต่าง ๆ ที่ลดอิทธิพลของสื่อมวลชน (กาญจนา แก้วเทพ, 2543, น. 162-163) สื่อมวลชนจึงเป็นเพียงตัวกระตุ้นและสนับสนุนความเชื่อเดิมของบุคคลให้หนักแน่นขึ้น แต่ไม่สามารถเปลี่ยนความคิดหรือพฤติกรรมของบุคคลได้ (เสวี วงษ์มณฑา, น. 19-20) แนวคิดและทฤษฎีที่อยู่ภายใต้ขอบเขตของทฤษฎีผลกระทบอันจำกัดของสื่อมวลชน ได้แก่ การไหลของข่าวสาร 2 จังหวะ (Two-step flow of information) ทฤษฎีการเลือกเปิดรับสื่อ (media exposure theory) แนวคิดเกี่ยวกับการเลือกสรร (selective exposure) ทฤษฎีการแสวงหาข่าวสาร (information seeking) ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ (uses and gratification theory) เป็นต้น

ปรมะ สตะเวทิน (2539, น. 181-183) สรุปผลการศึกษาอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อทัศนคติและพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของประชาชนจาก แนวความคิดของ Joseph T. Klapper, Eleanor E. Maccoby, Phillip E. Converse, Warren E. Miller และ Donald E. Stokes, Wilbur Schramm, Jack Lyle และ Edwin B. Parker ซึ่งสามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อประชาชนนั้น ไม่ใช่อิทธิพลโดยตรง แต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ ความมีใจโน้มเอียงของผู้รับสาร (predispositions) การเลือกของผู้รับสาร (selective process) อิทธิพลของบุคคล (personal influence) ลักษณะของธุรกิจด้านสื่อมวลชน (economic aspects)

2. สื่อมวลชนมีอิทธิพลในการสนับสนุนทัศนคติ รสนิยม ความมีใจโน้มเอียง และแนวโน้มด้านพฤติกรรมของประชาชนให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และพร้อมที่จะสนับสนุนให้บุคคลแสดงออกทางพฤติกรรมเมื่อได้รับแรงจูงใจที่เพียงพอ หรือเมื่อมีโอกาสเหมาะสม เนื่องจากประชาชนมีความคิดเห็นจากสื่อมวลชนที่แตกต่างไปจากความคิดเห็น

3. สื่อมวลชนมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมประชาชน เมื่อ บุคคลนั้นมีความโน้มเอียงที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่แล้ว และ สื่อมวลชนนำเสนอการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับทัศนคติ ความต้องการและพฤติกรรมหรืออาจกล่าวได้ว่าสื่อมวลชนมีหน้าที่ในการเสนอหนทางในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมเท่านั้น

4. สื่อมวลชนมีอิทธิพลที่ก่อให้เกิดการสร้างทัศนคติและค่านิยมใหม่ให้แก่ประชาชนได้ในทันทีทันใด หรือ ในระยะเวลาอันสั้น อิทธิพลแบบนี้เกิดจากการนำเสนอสารที่มีเรื่องราวในแนวเดียวกับซ้ำ ๆ และบ่อย ๆ หรืออาจกล่าวได้ว่าอิทธิพลของสื่อมวลชนเป็นผลกระทบแบบสะสม (cumulative impact)

นอกจากนี้ Klapper (1967, p. 122) สรุปแนวความคิดของทฤษฎีผลกระทบอันจำกัดของสื่อมวลชนจากผลการศึกษาที่ผ่านมาดังนี้

1. การสื่อสารไม่ใช่สาเหตุที่จำเป็นหรือเพียงพอเพียงสาเหตุเดียว ที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของผู้บริโภค

2. มีตัวแปรอื่น ๆ ที่จะมีผลส่งเสริมหรือขัดขวางอิทธิพลของการสื่อสารที่มีต่อผู้รับสาร

3. การสื่อสารจะมีอิทธิพลอย่างแท้จริงเมื่อ มีการผูกขาดการสื่อสาร และมนุษย์ไม่มีการสื่อสารระหว่างบุคคล

4. ประสิทธิภาพของการสื่อสารขึ้นอยู่กับลักษณะต่าง ๆ ของการสื่อสาร และบรรยากาศของการสื่อสารในแต่ละสังคม

จากทฤษฎีผลกระทบอันจำกัดของสื่อที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยได้นำทฤษฎีนี้ เป็นแนวทางในการศึกษาถึงผลของการที่สตรีเปิดรับสื่อเกี่ยวกับความรุนแรงต่อสตรีว่ามีผลต่อพฤติกรรมกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสตรีโดยตรงหรือไม่อย่างไร

แนวคิดด้านประชากรศาสตร์ (Demographic Characteristic of Audience)

แนวคิดด้านประชากรศาสตร์นี้ เป็นแนวคิดที่มีความเชื่อว่าคนที่มีคุณสมบัติทางประชากรศาสตร์ที่แตกต่างกันจะมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งการสื่อสารนั้นก็จัดเป็นพฤติกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ นักวิชาการสื่อสารบางกลุ่มเชื่อว่าพฤติกรรมเกี่ยวกับการสื่อสารของบุคคลที่มีลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่ต่างกันนั้นจึงน่าจะแตกต่างกันไปด้วย เนื่องจากบุคคลที่อยู่ในแต่ละกลุ่มประชากรที่ต่างกันจะมีกิจกรรมและการดำเนินชีวิต รวมทั้งเวลาที่แตกต่างกัน ดังรายละเอียดดังนี้

1. เพศ (sex) การศึกษาทางจิตวิทยาหลายเรื่องแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงกับผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องความคิด ค่านิยม และทัศนคติ ทั้งนี้เพราะสังคมและวัฒนธรรมกำหนดบทบาทและกิจกรรมของคนแต่ละเพศไว้แตกต่างกัน (ปรมะ สตะเวทิน, 2539, น. 106) เพศ จึงมีความสัมพันธ์กับบุคลิกลักษณะ จิตใจ และอารมณ์ของบุคคล ซึ่งเพศหญิงมักเป็นเพศที่มีอารมณ์อ่อนไหว มองสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะดูรายละเอียด มีความละเอียดละไมกว่าผู้ชาย ส่วนเพศชายจะเป็นเพศที่มีใจคอกหนักแน่น ไม่อ่อนไหวกับสิ่งต่าง ๆ ไม่ชอบพิจารณาในรายละเอียด จิตใจเข้มแข็ง (กิติมา สุรสนธิ, 2544, น. 19)

ตัวแปรด้านเพศนี้ส่งผลให้พฤติกรรมของการติดต่อสื่อสารแตกต่างกัน คือ เพศหญิงมีแนวโน้มและมีความต้องการที่จะส่งและรับข่าวสารมากกว่าเพศชาย ในขณะที่ เพศชายไม่ได้มีความต้องการที่จะส่งและรับข่าวสารเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความต้องการที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นจากการรับข่าวสารนั้นด้วย (Willo, Goldhabers and Yates, 1980, p. 87) อ้างถึงใน ธิตติมา ปิยะศิริศิลป์, 2544, น. 21)

2. อายุ (Age) เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อพฤติกรรมการสื่อสารของมนุษย์ เนื่องจากอายุจะเป็นตัวกำหนดหรือบ่งบอกเกี่ยวกับความเป็นผู้มีประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ของบุคคล งานวิจัยหลายเรื่องแสดงถึงตัวแปรเรื่องอายุที่มีต่อการหลอหลอมทางอุดมการณ์ ซึ่งพบว่าคนที่มีอายุน้อยจะมีความคิดในเชิงเสรีนิยมมากกว่าคนอายุมาก ใจร้อนกว่า มองโลกในแง่ดีกว่า ส่วนคนอายุมากจะมีความระมัดระวังในเรื่องต่าง ๆ มากกว่า มองโลกในแง่ร้าย และไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง

ดังนั้นคนอายุน้อยจึงมักเป็นผู้ที่ซักจูงได้ง่ายกว่าคนอายุมาก และมีพฤติกรรมในการสื่อสารที่ชอบเปิดรับข่าวสารด้านบันเทิง ขณะที่คนอายุมากจะเปิดรับข่าวสารประเภทหนัก ๆ เช่น ข่าวการเมือง สังคม หรือเศรษฐกิจ เป็นต้น (กิติมา สุรสุนธิ, 2544, น. 19)

3. การศึกษา (Education) คนที่ได้รับการศึกษาในระดับที่แตกต่างกันย่อมจะมีความรู้สึกนึกคิด อุดมการณ์ ทัศนียม ค่านิยม และความต้องการที่แตกต่างกันไป โดยทั่วไปแล้วคนที่มีการศึกษาสูงมักใช้สื่อมวลชนมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ และคนที่มีการศึกษาสูงจะมีความรู้กว้างขวางและเข้าใจศัพท์และสารได้ดีกว่าจึงมักใช้สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ ขณะที่คนที่มีการศึกษาต่ำมักใช้สื่อประเภทวิทยุโทรทัศน์และภาพยนตร์ (River, Peterson, and Jensen, 1971, p. 283 อ้างถึงใน ประมว สตะเวทิน, 2539, น. 108) ส่วนพฤติกรรมในการเปิดรับสารนั้น สามารถอธิบายได้ว่าการจัดสรรเวลาในชีวิตประจำวันของผู้รับสารนั้น คนที่มีการศึกษาสูงมักจัดโดยแบบแผนการทำงานที่แตกต่างไปจากผู้มีการศึกษาน้อย การทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ ที่ต้องใช้เวลานานอกเวลางาน ประกอบไปด้วย (ยุบล เบญจรงค์กิจ, 2534, น. 68) ในด้านเนื้อหาที่นิยมเปิดรับนั้น พบว่าคนที่มีการศึกษาสูงนิยมเปิดรับข่าวและเรื่องเกี่ยวกับสาธารณชน เนื้อหาหนัก (Stiner, 1963, pp. 161-204) และมีงานวิจัยที่พบว่าคนที่มีการศึกษาจะมีลักษณะการเลือกเนื้อหาของสื่อมากกว่าคนที่มีการศึกษาน้อย และคนที่มีการศึกษาสูงยังมีการรับข้อมูลอย่างวิพากษ์ วิจารณ์ (Critical) และตั้งข้อสงสัย (Skeptical) มากกว่า (กาญจนา แก้วเทพ, 2542, น. 182)

4. สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic Status) อันได้แก่ (Occupation) รายได้ (Income) เชื้อชาติและชาติพันธุ์ (Race and Ethnic Group) ตลอดจนภูมิหลังของครอบครัว ปัจจัยเหล่านี้มีบทบาทในการเป็นตัวกำหนดในเรื่องของการเปิดรับสื่อที่ผู้รับสารซื้อหาหรือเข้าถึงได้ รวมทั้งยังเป็นตัวกำหนดการเปิดรับเนื้อหาที่สอดคล้องต่ออาชีพ ต่อความคิด ความเชื่อ ค่านิยม รวมทั้งสถาบันหรือกลุ่มที่ผู้รับสารสังกัดอยู่ (กิติมา สุรสุนธิ, 2544, น. 19-20)

จากแนวคิดด้านประชากรศาสตร์ที่กล่าวมาในข้างต้นนั้น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดนี้มาเป็นแนวทางในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางด้านประชากรศาสตร์ที่มีผลต่อการเปิดรับสื่อความรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงต่อสตรี ว่าลักษณะทางประชากรศาสตร์อันได้แก่ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ จะมีผลต่อการเปิดรับสื่อและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความรุนแรงต่อสตรีหรือไม่ และหากมีผลจะมีผลอย่างไรในลักษณะใด

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร

ปัจจุบันโลกเราอยู่ในยุคของสารสนเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ข้อมูลข่าวสารกลายเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เพราะนอกจากจะช่วยให้เรารู้เท่าทันเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว ยังสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ มากมาย

Charles K. Atkin (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2540, น. 187) ได้กล่าวได้ว่า บุคคลยิ่งเปิดรับข่าวสารและมีทักษะในการแสวงหาข้อมูลมากเท่าใด ก็ยิ่งมีความรู้และเท่าทันสภาวะแวดล้อมมากขึ้นเป็นเงาตามตัวเท่านั้น และข่าวสารที่ลดความไม่รู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายนอกนั้นจะเป็นเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจ ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความคิด และแก้ปัญหาต่าง ๆ แต่เนื่องจากข่าวสารในสื่อแต่ละประเภทนั้นมีมากมายจนผู้รับสารไม่อาจเปิดรับข่าวสารที่ผ่านเข้ามาสู่ตนได้ทั้งหมด บุคคลจึงเลือกรับรู้เพียงบางส่วนที่คิดว่ามีประโยชน์ต่อตนตามจุดมุ่งหมาย ความพึงพอใจ และความต้องการ

แม็คคอมบส์ และ เบ็คเคอร์ (1979, pp. 50-52) ได้ให้ความเห็นว่า บุคคลจะใช้สื่อสนองตอบความต้องการ 6 ประการ คือ

1. เพื่อรู้เหตุการณ์ (Surveillance) โดยการติดตามความเคลื่อนไหวและสังเกตสิ่งต่าง ๆ รอบตัวจากสื่อมวลชนเพื่อจะได้รู้เท่าทันเหตุการณ์ และรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญและควรรู้
 2. เพื่อการตัดสินใจ (Decision) โดยสื่อจะช่วยรวบรวมความคิดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเพื่อใช้ในการตัดสินใจ
 3. เพื่อพูดคุยสนทนา (Discussion) การเปิดรับข่าวสารจากสื่อทำให้บุคคลมีข้อมูลที่จะนำไปใช้พูดคุยกับผู้อื่น
 4. เพื่อการมีส่วนร่วม (Participation) เพื่อรับรู้และมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวในสังคม
 5. เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ (Reinforcement) โดยสื่อจะช่วยยืนยันการตัดสินใจที่ได้กระทำไปแล้วให้บุคคลมีความมั่นใจยิ่งขึ้น
 6. เพื่อความบันเทิง (Entertainment) โดยสื่อจะช่วยทำให้บุคคลรู้สึกผ่อนคลาย
- นอกจากนี้ พรทิพย์ พิมลสินธุ์ (2529, น. 292) ได้สรุปการเปิดรับสื่อของผู้รับสารว่า ผู้รับสารเลือกเปิดรับสื่อตามลักษณะ ดังนี้
1. เลือกสื่อที่สามารถจัดหามาได้ (Availability) มนุษย์จะให้ความพยายามเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น อะไรที่ได้ยากมาก ๆ จะไม่ได้รับเลือก แต่ถ้าสามารถหามาไม่ยากนักมักจะเลือกสิ่งนั้น

เช่นเดียวกับสื่อ ผู้รับสารจะเลือกสื่อที่ไม่ต้องใช้ความพยายามมาก เช่น ชาวชนบทมักนิยมเปิดรับสื่อวิทยุกระจายเสียง เพราะสามารถหามาได้ง่ายกว่าสื่ออื่น

2. เลือกสื่อที่สอดคล้อง (Consistency) กับความรู้ ค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติของตน ตัวอย่างเช่น นิสิตนักศึกษาและนักวิชาการมักนิยมอ่านหนังสือพิมพ์มติชนหรือสยามรัฐมากกว่าหนังสือพิมพ์อื่น เพราะหนังสือพิมพ์ดังกล่าวให้ข่าวสารสาระความรู้ในแง่วิชาการที่สอดคล้องกับตน

3. เลือกสื่อที่สะดวกสบาย (Convenience) ในปัจจุบันผู้รับสารสามารถเลือกรับสื่อได้ทั้งทางวิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง หนังสือพิมพ์ และสื่อบุคคล แต่ละคนก็จะมีพฤติกรรมการรับสื่อที่แตกต่างกันตามที่สะดวกสบาย เช่น บางคนนิยมรับฟังข่าวสารทางวิทยุกระจายเสียงขณะขับรถยนต์ บางคนชอบนั่งหรือนอนชมวิทยุโทรทัศน์ บางคนชอบอ่านหนังสือในห้องสมุด

4. เลือกสื่อตามความเคยชิน (Accustomedness) ปกติคนกลุ่มหนึ่งในทุกสังคมจะไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงการรับสื่อที่ตนเคยรับอยู่ ซึ่งมักพบกับคนอายุมาก เช่น เคยฟังวิทยุกระจายเสียงเป็นประจำก็มักจะไม่สนใจวิทยุโทรทัศน์หรือสื่ออย่างอื่น เป็นต้น

5. ลักษณะเฉพาะของสื่อ จากที่กล่าวมาทั้ง 4 ข้อนั้นเป็นความต้องการสื่อของผู้รับสารเป็นหลัก แต่ในข้อนี้กลับเป็นคุณลักษณะเฉพาะของสื่อที่มีผลต่อการเลือกสื่อของผู้รับสาร เช่น หนังสือพิมพ์ให้รายละเอียดที่ดีกว่า ราคาถูก และสามารถพกพาไปไหน ๆ ก็ได้ ขณะที่โทรทัศน์ทำให้เห็นภาพที่เป็นจริง มีเสียง และภาพที่เร้าใจ

แซมมวล แอล เบคเกอร์ (Becker, Samuel L., 1978, pp. 79-82) ได้ให้ความหมายของการเปิดรับข่าวสารโดยจำแนกตามพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารไว้ดังนี้

1. การแสวงหาข้อมูล (Information Seeking) กล่าวคือ บุคคลจะแสวงหาข้อมูลเมื่อต้องการให้มีความคล้อยคลึงกับบุคคลอื่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือเรื่องทั่ว ๆ ไป

2. การเปิดรับข้อมูล (Information Receptivity) กล่าวคือบุคคลจะเปิดรับข่าวสารเพื่อต้องการทราบข้อมูลที่ตนเองสนใจอยากรู้ เช่น เปิดดูโทรทัศน์เฉพาะรายการที่สนใจ หรือมีผู้แนะนำหรือขณะอ่านหนังสือพิมพ์หรือดูโทรทัศน์ หากมีข้อมูลข่าวสารที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับตนเองก็จะให้ความเอาใจใส่ อ่านหรือดูเป็นพิเศษ

3. การเปิดรับประสบการณ์ (Experience Receptivity) กล่าวคือบุคคลจะเปิดรับข่าวสารเพราะต้องการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเพื่อผ่อนคลายอารมณ์

กระบวนการเลือกสรรข่าวสาร (Selective Process)

ในการเปิดรับข่าวสาร ผู้รับสารจะมีกระบวนการเลือกสรรและกลั่นกรองข่าวสาร (Selective Process) ที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความเชื่อ ทักษะคติ ฯลฯ

สมควร กวียะ (2540, น. 114) อธิบายไว้ว่า ผู้รับสารมีกระบวนการเลือกรับรู้ที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความต้องการ ความเชื่อ ทักษะคติ หรือความรู้สึกนึกคิด แม้ว่าจะมีการเตรียมการอย่างดีในการสื่อสาร ใช้ผู้ส่งสารที่มีความสามารถและความน่าเชื่อถือ หรือใช้สื่อที่มีสมรรถนะสูงแต่การสื่อสารก็อาจล้มเหลวได้ ถ้าข่าวสารที่ส่งไปนั้นไม่สอดคล้องกับทักษะคติหรือความต้องการของผู้รับสาร

โจเซฟ ที แคลปเปอร์ (Joseph T. Klapper, 1960, p. 19) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเลือกรับสารของมนุษย์ว่า บุคคลมีกระบวนการเลือกรับรู้ข่าวสารของตนเอง ซึ่งในกระบวนการเลือกสรร (Selective Process) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1. การเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารจากแหล่งสารต่าง ๆ ความสนใจและความต้องการ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของตน

2. การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention) นอกจากบุคคลจะเลือกเปิดรับข่าวสารแล้ว บุคคลยังเลือกให้ความสนใจต่อข่าวสารที่ได้รับ ซึ่งสอดคล้องกับทักษะคติและความเชื่อดั้งเดิมของบุคคลนั้น ๆ ในขณะที่เดียวกันก็พยายามหลีกเลี่ยงการรับข่าวสารที่ขัดต่อทักษะคติหรือความคิดดั้งเดิม ทั้งนี้เพราะการได้รับข่าวสารที่ไม่สอดคล้องกับความรู้สึกของเขา จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ

3. การเลือกรับรู้หรือเลือกตีความ (Selective Perception or Selective Interpretation) เมื่อบุคคลเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแล้ว ผู้รับสารอาจมีการเลือกรับรู้และเลือกตีความสารที่ได้รับตามประสบการณ์ของแต่ละคน ผู้รับสารจะมีการตีความข่าวสารที่ได้รับมาตามความเข้าใจของตนเองหรือตามทักษะคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ และแรงจูงใจของตนในขณะนั้น

4. การเลือกจดจำ (Selection Retention) หลังจากที่บุคคลเลือกให้ความสนใจเลือกรับรู้ และตีความสารไปในทิศทางที่สอดคล้องกับทักษะคติและความเชื่อของตนแล้ว บุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสารในส่วนที่ต้องการจำเข้าไว้เป็นประสบการณ์ ในขณะเดียวกันมักจะไม่จดจำในสิ่งที่ตนเองไม่สนใจหรือขัดแย้งกับความคิดของตนเอง

พฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสารข้างต้นมีความสัมพันธ์กับหลายทฤษฎีในการอธิบายเหตุผลของการเลือกรับรู้ข่าวสารบางอย่าง และเพิกเฉยข่าวสารบางอย่าง

เดอ เฟลอร์ (Defleur, 1966, pp. 102.) ได้กล่าวถึงตัวแปรแทรก (Intervening Variables) ที่มีอิทธิพลในกระบวนการสื่อสารมวลชนระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยเน้นให้เห็นว่าข่าวสารมิได้ไหลผ่านจากสื่อมวลชนถึงผู้รับสารและเกิดผลโดยตรงทันที แต่มีปัจจัยบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้รับสารแต่ละคน เช่น ปัจจัยทางจิตวิทยาและสังคมที่มีอิทธิพลต่อการรับข่าวสารนั้น ทำให้เกิดผลไม่เหมือนกันหรือไม่เป็นไปตามเจตคติของผู้ส่งสาร ทฤษฎีสำคัญของเดอ เฟลอร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มี 3 ทฤษฎีด้วยกัน คือ

1. ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference Theory) ซึ่งพัฒนามาจากหลักการเชิงกลไกของสิ่งเร้าและการตอบสนอง โดยเล็งเห็นว่าผู้รับสารแต่ละคนมีความแตกต่างกันในทางจิตวิทยา เช่น ทักษะคติ ค่านิยม และความเชื่อ ทำให้ความสนใจในการเปิดรับข่าวสารหรือการตีความหมายข่าวสารจากสื่อแตกต่างกัน โดยเสนอหลักการพื้นฐานไว้ดังนี้

1.1 บุคคลมีความแตกต่างกันในด้านบุคลิกภาพและสภาพทางจิตวิทยา

1.2 ความแตกต่างเหล่านั้นเป็นเพราะบุคคลมีการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน

1.3 บุคคลที่อยู่ต่างสภาพแวดล้อมกันจะได้รับการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน

1.4 การเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันทำให้บุคคลมีทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน

2. ทฤษฎีกลุ่มสังคม (Social Category Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า บุคคลที่มีลักษณะทางสังคมที่คล้ายกันจะแสดงพฤติกรรมการสื่อสารคล้ายคลึงกัน พฤติกรรมการสื่อสารนี้ ได้แก่ การเปิดรับสื่อ ความพอใจในสื่อ และอุปนิสัยการสื่อสาร การใช้สื่อร่วมกัน เป็นต้น สำหรับลักษณะทางสังคมที่สำคัญนั้น ได้แก่ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ เชื้อชาติ ศาสนา อายุ เพศ ฯลฯ

3. ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation Theory) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้รับสารกับบุคคลอื่นในสังคมในลักษณะของกลุ่มปฐมภูมิหรือทุติยภูมิ โดยกลุ่มปฐมภูมิซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดในหมู่เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน สมาชิกในครอบครัวหรือวงศาคณาญาตินั้น จะมีอิทธิพลต่อผู้รับสารมากกว่ากลุ่มทุติยภูมิซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดน้อยกว่า ข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับจากสื่อมวลชนมักถูกรับรู้หรือตีความโดยมีอิทธิพลจากการปรึกษาหารือหรือไต่ถามเพื่อนฝูงหรือผู้ใกล้ชิด อิทธิพลที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารในลักษณะนี้เรียกว่า “อิทธิพลของบุคคล (Personal Influence) ”

สุรพงษ์ โสภนะเสถียร (2533, น. 106-107) กล่าวว่า ปัจจัย 2 ประการที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสาร ซึ่งมีอิทธิพลต่อการยอมรับการสื่อสารที่ถูกต้อง คือ

1. ภูมิหลังหรือปัจจัยแวดล้อมทางสังคมที่มีวัฒนธรรมต่างกัน ย่อมจะมองหรือยอมรับประเด็นในการสื่อสารแตกต่างกันออกไป

2. ภูมิหลังหรือปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย

2.1 ภูมิหลังของประชากร (Demographics) เช่น เพศ อายุ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio Economic Status)

2.2 ภูมิหลังทางจิตวิทยา (Psychographic) หรือแบบแผนการดำเนินชีวิต (Life Style)

2.3 ภูมิหลังในการเปิดรับสื่อต่าง ๆ

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อและข่าวสารข้างต้นมาเป็นกรอบแนวทางในการศึกษาโดยเล็งเห็นว่าการเปิดรับสื่อและข่าวสารนั้นมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลตามบทบาทและสถานภาพทางสังคมของผู้รับสาร นอกจากนี้บุคคลยังมีการเลือกเปิดรับข่าวสารเพื่อสนองความต้องการที่สอดคล้องกับทัศนคติดั้งเดิมของตน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสตรีในเขตกรุงเทพมหานครเป็นกลุ่มประชากรที่มีความหลากหลายทั้งทางด้านประชากรศาสตร์ ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และรูปแบบการดำเนินชีวิต จึงน่าที่จะมีการเปิดรับสื่อความรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงต่อสตรี แตกต่างกันอย่างออกไปตามความต้องการในการเปิดรับสารของแต่ละบุคคล

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2546, น. 232) ระบุ “ความรู้” หมายถึง สิ่งที่สะสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ

แพทริก เมเรดิท (Patrick Mederith, 1961, p. 10) ได้พูดถึง “ความรู้” ว่า จำเป็นต้องมีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ ความเข้าใจ (understanding) และการคงอยู่ (retaining) เพราะความรู้ หมายถึง ความสามารถจดจำได้ในบางสิ่งบางอย่างที่เราเข้าใจมาแล้ว

ชวาล แพร์ตกุล (2518, น. 17-19) กล่าวว่า ความรู้คือการแสดงออกของสมรรถภาพสมองด้านความจำโดยใช้วิธีให้ระลึกออกมาเป็นหลัก

วิชัย วงศ์ใหญ่ (2525, น. 135.) กล่าวว่า ความรู้พฤติกรรมเบื้องต้นที่ผู้เรียนสามารถจดจำได้หรือระลึกได้ โดยการมองเห็น ได้ยิน ความรู้ในที่นี้คือ ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ คำจำกัดความ เป็นต้น

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526, น. 16) ได้ให้ความหมายว่า ความรู้เป็นพฤติกรรมขั้นต้นซึ่งผู้เรียนเพียงแต่จำได้ อาจจะเป็นการฝึก หรือโดยการมองเห็น ได้ยิน ได้จำ ความรู้ขั้นนี้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง กฎ โครงสร้าง และวิธีการแก้ปัญหาเหล่านี้ เป็นต้น

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2533, น. 120-122) ได้กล่าวถึง “ความรู้” จากความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมไว้ว่า ความรู้ในที่นี้เป็นการรับรู้เบื้องต้น ซึ่งบุคคลส่วนมากจะได้รับผ่านประสบการณ์โดยการเรียนรู้จากการตอบสนองสิ่งเร้า (S-R) แล้วจัดระบบโครงสร้างของความรู้ที่ผสมผสานระหว่างความจำ (ข้อมูล) กับสภาพจิตวิทยา ด้วยเหตุนี้ความรู้จึงเป็นความจำเป็นที่เลือกสรรสอดคล้องกับสภาพจิตใจของตนเอง ความรู้เป็นกระบวนการภายในที่ผู้อื่นที่จะรับรู้ได้จากการอนุมานมากกว่าการสังเกตได้โดยตรง อย่างไรก็ตามความรู้ อาจส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของมนุษย์ได้ และผลกระทบที่ผู้รับสารเชิงความรู้ในทฤษฎีการสื่อสารนั้น อาจปรากฏได้จากสาเหตุ 5 ประการคือ

1. การตอบข้อสงสัย (Ambiguity Resolution) การสื่อสารมักจะสร้างความสับสนให้สมาชิกในสังคม ผู้รับสารจึงมักแสวงหาสารสนเทศโดยการอาศัยการสื่อทั้งหลาย เพื่อตอบข้อสงสัยและความสับสนของตน

2. การสร้างทัศนคติ (Attitude Formation) ผลกระทบเชิงความรู้ต่อการปลูกฝังทัศนคตินั้น ส่วนมากนิยมใช้กับสารสนเทศที่เป็นนวัตกรรม เพื่อสร้างทัศนคติให้ยอมรับการแพร่วัตกรรมการนั้น (ในฐานะความรู้)

3. การกำหนดวาระ (Agenda Setting) เป็นผลกระทบเชิงความรู้ที่สื่อกระจายออกไป เพื่อให้ประชาชนตระหนักและผูกพันกับประเด็นวาระที่สื่อกำหนดขึ้น หากตรงกับภูมิหลังของปัจเจกชนและค่านิยมของสังคมแล้ว ผู้รับสารก็จะเลือกสารสนเทศนั้น

4. การพอกพูนระบบความเชื่อ (Expansion of Belief System) การสื่อสารสังคมมักจะกระจายความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ด้านต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนจึงทำให้ผู้รับสารทราบระบบความเชื่อถือที่หลากหลายและลึกซึ้งไว้ในความเชื่อของตนมากขึ้นไปเรื่อย ๆ

5. การรู้แจ้งต่อค่านิยม (Value Clarification) ความขัดแย้งในเรื่องค่านิยม และอุดมการณ์เป็นภาวะปกติของสังคม สื่อมวลชนที่นำเสนอข้อเท็จจริงในประเด็นเหล่านี้ย่อมทำให้ประชาชนผู้รับสารเข้าใจถึงค่านิยมเหล่านั้นแจ้งชัดขึ้น

เบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom, 1971, pp. 271) ได้ให้ความหมายว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับการระลึกถึงเฉพาะเรื่องหรือเรื่องทั่ว ๆ ไป ระลึกถึงวิธีกระบวนการหรือ ระลึกถึงรูปแบบ โครงสร้าง และการจัดชั้น ความรู้มีหลายระดับตั้งแต่สามารถระลึกได้จนถึง สามารถนำความรู้ไปเป็นข้อมูลเพื่อประเมินผล และให้ข้อตัดสินใจต่าง ๆ ได้แยกความรู้ไว้ 6 ระดับ คือ

1. ระดับที่ระลึกได้ (Recall) หมายถึง การเรียนรู้ในลักษณะที่จำเรื่องเฉพาะวิธีปฏิบัติ กระบวนการและแบบแผนได้ ความสำเร็จในระดับนี้คือ ความสามารถในการนำข้อมูลจากความจำ ออกมาได้

2. ระดับที่รวบรวมสาระสำคัญได้ (Comprehension) หมายถึงบุคคลสามารถทำบาง สิ่งบางอย่างได้มากกว่าการจำเนื้อหาที่ได้รับ สามารถที่จะเขียนข้อความเหล่านั้นด้วยถ้อยคำของ ตนเองได้ สามารถให้เห็นด้วยภาพ ให้ความหมาย แปลความและเปรียบเทียบความคิดเห็นอื่น ๆ หรือคาดคะเนผลที่จะเกิดขึ้นต่อไปได้

3. ระดับการนำไปใช้ (Application) เป็นระดับที่ผู้เรียนสามารถนำเอาข้อเท็จจริง ตลอดจนความคิดที่เป็นนามธรรมไปปฏิบัติได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม

4. ระดับการวิเคราะห์ (Analysis) เป็นระดับที่สามารถใช้ความคิดในรูปของการนำ แนวความคิดมาแยกเป็นส่วน ประเภท หรือนำเอาข้อมูลต่าง ๆ มาประกอบกันเพื่อการปฏิบัติของ ตนเอง

5. ระดับการสังเคราะห์ (Synthesis) คือการนำเอาข้อมูล แนวความคิดมาประกอบกัน แล้วนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ต่างจากเดิม

6. ระดับการประเมินผล (Evaluation) คือความสามารถใช้ความความรู้ เพื่อจัดตั้ง การรวบรวมข้อมูล การวัดข้อมูลตามมาตรฐาน เพื่อให้ข้อตัดสินใจถึงระดับของประสิทธิผลของกิจกรรมแต่ละอย่าง

โดยแบ่งระดับความรู้ออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

1. ความรู้ระดับต่ำ ได้แก่ ความรู้ที่เกิดจากการเดา หรือภาพลวงตาทางประสาท สัมผัส

2. ความรู้ระดับธรรมดา ได้แก่ ความรู้ทางประสาทสัมผัส หรือความเชื่อถือที่สูงกว่าแต่ ยังไม่แน่นอน เป็นเพียงขั้นอาจเป็นไปได้

3. ระดับสมมติฐาน ได้แก่ ความรู้ที่เกิดจากการความคิดหรือความเข้าใจ ซึ่งไม่ได้เกิด จากประสาทสัมผัส เช่น ความรู้ทางคณิตศาสตร์ ความรู้ขั้นนี้ถือว่าเป็นขั้นสมมติฐาน เพราะเกิด จากคำนิยามและสมมติฐานที่ไม่ได้พิสูจน์

4. ระดับเหตุผล ได้แก่ ความรู้จากตรรกวิทยา เป็นความรู้ที่ทำให้มองเห็นรูป หรือ มโนภาพว่าเป็นเอกภาพ

การวัดความรู้

เครื่องมือที่ใช้วัดความรู้จะต้องอาศัยแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ (Achievement Test) ซึ่งเป็นการวัดความสามารถทางปัญญาและทักษะต่าง ๆ ตลอดจนสมรรถภาพด้านต่าง ๆ ที่ได้รับการเรียนรู้อย่างดี ยกเว้นการวัดทางด้านร่างกาย (วิเชียร เกตุสิงห์, 2535, น. 78)

การวัดความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในทางปฏิบัติจะต้องสร้างเครื่องมือประกอบการวัด ซึ่งเครื่องมือในการวัดมีหลายชนิด ในที่นี้จะกล่าวถึงเครื่องมือที่ใช้วัดความรู้ที่นิยมกันมาก ก็คือ แบบสอบถาม

แบบสอบถาม ถือเป็นสิ่งเร้าผู้ถูกสอบให้แสดงอาการตอบสนองออกมาด้วยพฤติกรรมบางอย่าง เช่น การพูด การเขียน การทำท่าทาง ฯลฯ ที่ให้สามารถสังเกตเห็นหรือสามารถนับจำนวนปริมาณได้ เพื่อนำไปแทนอันดับหรือคุณลักษณะของบุคคลนั้น รูปแบบของข้อทดสอบหรือแบบทดสอบมี 3 ลักษณะ คือ (ไพศาล หวังวานิช, 2526, น. 35-36.)

1. ข้อสอบปากเปล่า เป็นการทดสอบด้วยวาจาหรือคำพูดระหว่างผู้ทำการสอบกับผู้ถูกสอบโดยตรง หรือบางครั้งเรียกว่า “การสัมภาษณ์”

2. ข้อสอบข้อเขียน แบ่งออกเป็น 2 แบบคือ

2.1 แบบความเรียง เป็นแบบที่ต้องการให้ผู้ตอบอธิบาย บรรยาย ประพันธ์ หรือวิจารณ์ เรื่องราวที่เกี่ยวกับความรู้

2.2 แบบจำกัดคำตอบ เป็นข้อสอบที่ผู้ถูกทดสอบพิจารณาเปรียบเทียบตัดสินข้อความหรือรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ 4 แบบ คือแบบ ถูก-ผิด แบบเติมคำ แบบจับคู่ และแบบเลือกคำตอบ

3. ข้อสอบภาคปฏิบัติ เป็นข้อสอบที่ไม่ต้องการให้ผู้ถูกทดสอบตอบสนองออกมาด้วยการพูดหรือการเขียนเครื่องหมายใด ๆ แต่มุ่งให้แสดงพฤติกรรมด้วยการกระทำจริง

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาในแง่ของความรู้ที่เกี่ยวกับความรุนแรงต่อสตรี ซึ่งนับเป็นความรู้ของประชาชนที่มีต่อปัญหาความรุนแรง ซึ่งจะครอบคลุมไปถึงความรู้ ความเข้าใจ การจดจำ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ซึ่งระดับของความรู้ ความเข้าใจที่ต่างกันอาจจะส่งผลให้มีลักษณะของการแสดงออกและการเข้าไปมีส่วนร่วมกับปัญหาที่แตกต่างกัน

แนวคิดความรุนแรงต่อผู้หญิง

ความหมายของความรุนแรงต่อผู้หญิง

องค์การสหประชาชาติได้ให้คำนิยามเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2536 ในปฏิญญาสากลว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อผู้หญิง มาตรา 1 ได้ระบุว่า ความรุนแรงต่อผู้หญิงหมายถึง “การกระทำใด ๆ ที่เป็นความรุนแรงที่เกิดจากอคติเพศ (Gender-Based violence) ซึ่งเป็นผลให้เกิดความทุกข์ทรมานทางร่างกาย ทางเพศ และทางจิตใจต่อผู้หญิง รวมทั้งการขู่เข็ญ คุกคาม กีดกันเสรีภาพ ทั้งในที่สาธารณะและในชีวิตส่วนตัว และหมายถึง ความรุนแรงต่อร่างกาย เพศ และจิตใจที่เกิดขึ้นในครอบครัว รวมทั้งการทุบตี การทารุณ กิจกรรมทางเพศต่อเด็กผู้หญิงในบ้าน ความรุนแรงอันมีเหตุจากสินสอด การข่มขืนโดยคู่สมรส การขลิบอวัยวะเพศของผู้หญิง การปฏิบัติตามประเพณีต่าง ๆ อันเป็นอันตรายต่อผู้หญิง ความรุนแรงที่กระทำต่อผู้ที่ไม่ใช่คู่สมรส และความรุนแรงที่เกี่ยวกับการหาประโยชน์จากผู้หญิง

สุธีรา ทอมสัน วิจิตรานนท์ และ เมธินี พงษ์เวช (2543, น. 5) ได้ให้ความหมายคำว่า “ความรุนแรง” ไว้ดังนี้ ความรุนแรงเป็นพฤติกรรมและการกระทำที่ล่วงละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ คำพูด และการทำร้ายทางเพศด้วยวิธีการบังคับ ขู่เข็ญ ทำร้ายทุบตี คุกคาม กีดกันเสรีภาพ ทั้งในที่สาธารณะ และในการดำเนินชีวิตส่วนตัว จนทำให้ผู้ถูกกระทำได้รับความทุกข์ทรมานทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องซับซ้อน มีหลายรูปแบบและมองได้จากหลายมุมมองว่ามีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย ทั้งปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยในระดับครอบครัว ปัจจัยชุมชน และปัจจัยสังคม

ความหมายข้างต้นทำให้เข้าใจอย่างชัดเจน ความรุนแรงต่อผู้หญิงเป็น “พฤติกรรมอันตราย” หมายถึง การกระทำรุนแรงทั้งร่างกายและจิตใจต่อผู้หญิง เพราะเหตุที่เป็นหญิง ดังนั้นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงที่เกิดขึ้นในครอบครัว ย่อมเรียกว่าความรุนแรงต่อผู้หญิงได้ การพิจารณาศึกษาภายใต้แนวคิดที่เชื่อมโยงกับมิติหญิงชายจะทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ด้วยเหตุปัจจัยสำคัญของความรุนแรงที่ว่านี้เกิดขึ้นจากสภาพที่ด้อยกว่าของผู้หญิงในสังคม

ส่วน แฮมตัน อาร์ แอล (Hamton R. L., 1966 p. 13) ได้ให้ความหมายของความรุนแรงต่อสตรีในครอบครัวว่า หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากผู้ชายที่กระทำต่อร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และทางเพศ เพื่อความมีอำนาจ และเพื่อควบคุมผู้หญิงหรือภรรยาของตน

พีญศรี พิชัยสนธิ (2540, น. 7) ได้ให้ความหมายความรุนแรงต่อสตรีในครอบครัวว่า หมายถึง การกระทำใด ๆ ก็ตามที่สมาชิกครอบครัวกระทำต่อกันแล้วมีผลให้ผู้ถูกกระทำได้รับบาดเจ็บทางร่างกาย จิตใจและทางเพศ

จากการให้ความหมายความรุนแรงในครอบครัวของสตรี โดยบุคคลทั้งหลายข้างต้นสรุปได้ว่า ความรุนแรงในครอบครัวต่อสตรี คือการที่ผู้หญิงถูกทำร้ายต่อร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และเพศ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความมีอำนาจของผู้ชาย หรือบุคคลที่เป็นสามี เป็นการควบคุมสตรีให้ทำการบางอย่าง ที่ผู้ชายต้องการให้ทำ หรือไม่ให้ทำ โดยไม่คำนึงถึงสิทธิส่วนตัวของผู้หญิง เป็นการใช้อำนาจ และระดับความรุนแรงที่แตกต่างกันในลักษณะของการทำร้ายร่างกาย ที่ก่อให้เกิดบาดเจ็บทางร่างกายทั้งในระดับเล็กน้อย ไปจนถึงรับรุนแรง หรืออาจถึงแก่ชีวิตโดยการใช้อาวุธ และไม่ใช้อาวุธ การถูกทำร้ายร่างกายยังส่งผลต่อความบาดเจ็บของจิตใจอีกด้วย

“ความรุนแรง” ที่ว่านี้ไม่ได้หมายถึงการทำร้ายร่างกายที่มีผลกระทบต่อจิตใจของผู้กระทำเท่านั้น แต่ยังหมายถึง โดยวาจา ด่าทอ เสียชื่อเสียง ประชดประชันอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการทำร้ายร่างกายที่ไม่ได้ใช้คำพูด วาจา แต่เป็นพฤติกรรมของคนในครอบครัวที่สร้างบาดเจ็บปวดและเรื้อรัง เช่น กรณีการมีชู้ สามีแบ่งปันความรักให้หญิงอื่น หรือแอบไปอุมชูหญิงอื่นไว้เป็นอนุภรรยา ก่อให้เกิดความเจ็บปวดด้านจิตใจ จึงสรุปได้ว่า ความรุนแรงอันเกิดขึ้นต่อร่างกาย วาจา และจิตใจ ส่งผลกระทบต่อผู้ถูกกระทำทั้งกาย วาจา ใจ เช่นกัน

ตั้งแต่เริ่มแรก การศึกษาความรุนแรงที่มีต่อสตรี มุ่งเน้นไปยังความรุนแรงที่เกิดขึ้นนอกบ้าน เช่น การข่มขืนกระทำชำเรา การฆาตกรรมที่กระทำโดยคนแปลกหน้า สิวเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นอาชญากรรม ในขณะที่ความรุนแรงในครอบครัวไม่ได้รับการเหลียวแล และไม่ได้ถูกมองว่าเป็นอาชญากรรม ทั้งนี้เพราะสังคมยังมองครอบครัวในฐานะของจุดรวมความรัก ความสงบและราบรื่น เป็นสถานที่ที่ปกป้องคุ้มครองคนในครอบครัว คนที่ไม่มีครอบครัว ไม่มีบ้านบางครั้งก็ถูกตีตราจากสังคม ถูกบังคับให้กลับไปสู่ครอบครัว ไม่มีบ้านบางครั้งก็ถูกตีตราจากสังคม ถูกบังคับให้กลับไปสู่ครอบครัว

Del Martin (1987 อ้างถึงใน Yilo, 1993, p. 49) อธิบายถึงความหมายของความรุนแรงต่อภรรยาว่า ความรุนแรงเป็นวิธีการของผู้ชายในการรักษาอำนาจของเขาภายในชีวิตแต่งงาน

Storderu and Stille (1989 อ้างถึงใน โชติกา กาญจนดุล และ ศันสนีย์ เรืองสอน, 2542, น. 17) อธิบายความหมายของความรุนแรงต่อผู้หญิงว่า เป็นพฤติกรรมที่เพศชายกระทำในความสัมพันธ์ระหว่างเขาและผู้หญิง โดยมีเป้าหมายเพื่อควบคุมและกดขี่ รวมทั้งคงความมีอำนาจของตนเหนือผู้หญิง

สรุปได้ว่า ความรุนแรงต่อสตรี คือการกระทำใด ๆ ที่แสดงความรุนแรงต่อผู้หญิง ซึ่งส่งผลหรือนำไปสู่การทำร้ายร่างกาย หรือจิตใจ หรือทำร้ายทางเพศต่อผู้หญิง หรือทำให้ผู้หญิงทุกข์ทรมานโดยการข่มขู่จะทำร้ายร่างกายในลักษณะนั้น ๆ การบังคับขู่เข็ญหรือการจำกัดเสรีภาพ ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในที่ส่วนตัวหรือสาธารณะ การทำร้ายภรรยา (Violence Against Wives) ก็เป็นความรุนแรงในครอบครัว (Family Violence) ประเภทหนึ่ง เป็นความรุนแรงที่สามีกระทำต่อภรรยา

ประเภทของการใช้ความรุนแรงต่อสตรี

แบ่งออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

1. ความรุนแรงทางด้านร่างกาย หมายถึง การใช้กำลัง หรืออุปลกรรมใด ๆ เป็นอาวุธมีผลทำให้สตรีถูกทำร้าย ได้รับความเจ็บ เช่น กรณีสามีกระทำรุนแรงต่อผู้เป็นภรรยา ได้แก่ การใช้กำลังกระทำทำร้ายร่างกายตั้งแต่ระดับเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปจนถึงการใช้กำลังขั้นรุนแรง เช่น การผลัก ตบ ตี ต่อย ทูบ ตะ กระทุบ กระชาก บีบคอ การขว้างปาสิ่งของใส่ จนถึงการทำร้ายร่างกายชนิดบาดเจ็บสาหัส ด้วยอาวุธ หรือของมีคมต่าง ๆ นอกจากนี้การทำสำส่อนทางเพศ ซึ่งเป็นเหตุให้ภรรยาทุกข์ใจจนป่วยเป็นมะเร็งปากมดลูก หรือเป็นเหตุให้ภรรยาหรือบุตรติดเชื้อเอดส์ ก็เป็นการทำร้ายร่างกายที่กระทำต่อสุขภาพของสตรีและเด็กอย่างหนึ่ง ในด้านปัญหาสุขภาพของสตรีและเด็กด้วย

2. ความรุนแรงทางด้านจิตใจ หมายถึง การกระทำหรือการละเว้นใด ๆ ก็ตาม ที่มีผลทำให้สตรีผู้ถูกกระทำได้รับความเสียหาย หรือเสียสิทธิเสรีภาพ นอกจากนี้การทำร้ายด้านจิตใจยังกระทำ ได้แก่ การพุดจาดูถูก การพุดจาประชดประชัน ตำว่าด้วยคำหยาบคาย ตะคอก ตวาด เปรียบเทียบเป็นสัตว์ ประณามว่าชั่วช้า การพุดข่มขู่ การทำท่าทีโกรธ การทำให้ขายหน้า การแสดงท่าทีเฉยเมย การโดดเดี่ยว ไม่ให้คบกับบุคคลอื่น หรือการมีภรรยาหลายคนในเวลาเดียวกัน การไม่รับผิดชอบเลี้ยงดูบุตร การละเลยหน้าที่ของสามีที่มีต่อภรรยา ก็เป็นการทำร้ายทางด้านจิตใจต่อสตรีในครอบครัวอย่างหนึ่งด้วย

3. ความรุนแรงทางด้านเพศ หมายถึง การที่สามีกระทำรุนแรงต่อตัวผู้เป็นภรรยา การกระทำในลักษณะลวนลาม การละเมิดสิทธิทางเพศ ได้แก่ การใช้กำลังบังคับภรรยา ให้ภรรยามีเพศสัมพันธ์ในลักษณะที่ภรรยาไม่ชอบ และไม่ต้องการ การบังคับให้ภรรยาขายบริการทางเพศ หรือมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่น และการมีเพศสัมพันธ์กับภรรยาโดยไม่คำนึงว่าภรรยาจะมีความสุขหรือไม่

องค์การอนามัยโลก ได้แยกความรุนแรงเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือความรุนแรงทางตรงอันมีที่มาจากบุคคล มักมีผลเชิงทำร้ายร่างกาย และอันที่สองคือ ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง อันมีที่มาจากสิ่งที่ไม่ใช่ตัวบุคคล แต่เป็นอะไรก็ตามที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของมนุษย์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นและดำรงอยู่ในโครงสร้างหรือระบบสังคมวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องยาวนาน และปรากฏมาในรูปของอำนาจที่ไม่เสมอภาคกัน ความรุนแรงทางด้านร่างกาย ทางเพศ และทางด้านจิตใจที่เป็นเหมือนมรดกตกทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง องค์การอนามัยโลกได้รายงานไว้ว่า ลูกชายและลูกสาวของแม่ที่ถูกกระทำรุนแรงหลายราย ได้เจริญรอยตามพฤติกรรมความรุนแรงของพ่อ ซึ่งเป็นผู้กระทำ หรือมีฉะนั้นก็ยอมรับสภาพการถูกกระทำไปโดยปริยาย ส่วนเด็กที่ประสบพบเห็นแม่ถูกกระทำรุนแรง ก็ได้รับผลกระทบต่อจิตใจและอารมณ์ไม่ต่างจากแม่เท่าใดนัก

สาเหตุหลักของการใช้ความรุนแรงต่อสตรี

Lori Heis (1993 อ้างถึงใน ศิริเพชร ศิริวัฒนา, 2538, น. 13) ดังพูดถึงสาเหตุหลักของการใช้ความรุนแรงต่อสตรีว่าแบ่งได้เป็น 4 ระดับ นี้

1. โครงสร้างทางสังคมโดยรวม สภาพสังคมโดยรวมที่เป็นระบบปิตาธิปไตย หรือระบบความคิดและบทบาทของหญิงและชาย ได้แก่ ความเชื่อที่ว่าผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแกร่งและมีอำนาจ มีพลังกำลัง ค่านิยมของสังคมและทัศนคติของผู้คนรอบข้างรองรับอยู่ ความเชื่อที่ผิด ๆ โดยมีวัฒนธรรมและเหตุผลเหนือเพศหญิง ซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอ นุ่มนวล ไร้เหตุผล ผู้ชายจึงเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้หญิงเป็นเพียงผู้ตามเท่านั้น ความเชื่อที่ว่า ความก้าวร้าวรุนแรงของผู้ชายเป็นเรื่องปกติ ถือว่ามีความเป็นชายชาตรี แต่ถ้าผู้หญิงไม่สมควรเพราะจะถูกมองว่าเป็นไม่มีความเป็นกุลสตรี ความเชื่อที่ว่า ศรีภรรยาที่ดีต้องสงบเสงี่ยม เจียมตน ไม่ต่อล้อต่อเถียงสามี อดทน เคารพเชื่อฟังสามี พร้อมปรนนิบัติสามีในทุก ๆ เรื่อง ความเชื่อที่ว่า สามีคือเจ้าของชีวิตภรรยามีสิทธิจะทำอะไรก็ได้ แม้แต่การทำโทษด้วยการทุบตี ภรรยาไม่มีสิทธิต่อต้าน และบุคคลอื่นไม่ควรเข้าไปยุ่ง เป็นเรื่องของลึนกับพันกระทบกัน ยิ่งพ่อตีลูกยิ่งมีอำนาจกระทำได้โดยไม่มี ความผิด บุคคลอื่นไม่ควรสนใจ ความเชื่อที่ว่าผู้ชายมีเมียแล้ว จะมีความสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงอื่นได้อีกเป็นเรื่องปกติ แต่ผู้หญิงที่มีสามีแล้วถ้ามีความสัมพันธ์กับชายอื่นถือว่าคบชู้ชู้ชายเป็นหญิงเลว ไม่มีใครสมาคมด้วย

2. ระดับสถาบันและบริบทของสังคมในระดับชุมชนใกล้ตัว (Immediate Social Context) ที่มีปัจจัยสนับสนุนให้เกิดความรุนแรง (risk factors) ได้แก่ อัตราการว่างงานสูง อัตรา

อาชญากรรมสูง จำนวนแหล่งอบายมุข การแพร่ระบาดของยาเสพติด สื่อลามกและสื่อรุนแรงอื่น ๆ รวมถึงสถานภาพของผู้หญิงที่ต่ำ และการอยู่โดดเดี่ยวของผู้หญิง ส่งผลให้โอกาสที่จะเกิด ความรุนแรงต่อสตรีย่อมสูงกว่าในชุมชนที่ปราศจากปัญหาเหล่านี้ นอกจากนี้ยังพบปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อม ดังนี้

2.1 สังคมที่ขาดการตื่นตัวในเรื่องสิทธิมนุษยชนและไม่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิพื้นฐานเท่าเทียมกัน จะมองว่าบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่า มีสิทธิเหนือกว่าบุคคลอื่นเป็นเรื่องปกติ สตรีและเด็กที่มีสถานภาพต่ำต่ำกว่าชาย จึงไม่ได้รับสิทธิต่าง ๆ เท่ากับชาย เป็นเหตุให้ถูกระทำรุนแรงหรือเอาใจเอาเปรียบมากกว่า

2.2 สังคมที่มีพฤติกรรมรุนแรงเป็นตัวอย่างให้เห็นมา สังคมจะมองเรื่องความรุนแรงเป็นเรื่องปกติและยอมรับความรุนแรงมากขึ้น หากพฤติกรรมบางอย่าง ที่จะสะท้อนความรุนแรงว่าเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์จะยิ่งเป็นแรงจูงใจให้กระทำรุนแรง

2.3 สภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเกิดความรุนแรง สภาพแวดล้อมที่สร้างความกดดัน และความเครียด คนในสังคมนั้นจะก้าวร้าวและกระทำรุนแรงได้มาก

2.4 ระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในบ้าน (Immediate Family Context) ได้แก่ ความเป็นใหญ่ของชายในบ้าน โดยเฉพาะการครอบครองทรัพย์สิน และอำนาจในการจัดการเรื่องในครอบครัวทุกด้าน การไม่พูดจาสื่อสารกันของสามีภรรยาและคนในบ้าน และความขัดแย้งรุนแรง ซึ่งปัจจัยร่วมในระดับความสัมพันธ์ของบุคคลในบ้านที่พบบ่อยในเรื่องพฤติกรรมความรุนแรงของครอบครัวที่มีต่อผู้หญิง ได้แก่ สภาวะที่คู่สมรสอยู่กันตามลำพังแยกจากคนอื่น และมีการควบคุมโดยสังคมน้อย หรือไม่มีใครมายุ่งเกี่ยวกับครอบครัวเลย ลักษณะแบบนี้จะเกิดความรุนแรงในครอบครัวได้มากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวที่ก่อตั้งโดยปราศจากความพร้อม

2.5 ความแตกต่างเชิงอำนาจ คนที่มีอำนาจเหนือกว่าจะใช้อำนาจบังคับเอากับผู้ที่อ่อนแอกว่า ยิ่งอำนาจแตกต่างกันมาก ความรุนแรงก็ยิ่งเกิดขึ้นมาก ถ้าลดความแตกต่างเชิงอำนาจนี้ได้ ความรุนแรงจะลดลง ชายที่ไม่มีอำนาจควบคุมในที่ทำงานหรือในสังคมเลย แต่มีอำนาจควบคุมพฤติกรรมสมาชิกในครอบครัวได้ จะแสดงอำนาจในครอบครัวต่อภรรยาและบุตร ซึ่งอาจแสดงออกมานาในรูปแบบการใช้ความรุนแรงในครอบครัวได้ จะแสดงอำนาจในครอบครัวต่อภรรยาและบุตร ซึ่งอาจแสดงออกมาในรูปแบบการใช้ความรุนแรงในครอบครัวได้

2.6 การไม่ปรับตัวเข้าหากัน ระหว่างสามีและภรรยา เมื่อมีปัญหาที่จะเก็บกดเอาไว้จนถึงจุดหนึ่งก็จะมีปากเสียงกันและนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ได้

3. ปัจจัยในระดับตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Individual Involved) ที่อาจมีประสบการณ์ความรุนแรงมาก่อนในวัยเด็ก การมีอาวุธในครอบครอง การดื่มแอลกอฮอล์ หรือการมีสารเสพติด

มีปัญหาความเครียดจากการงานในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งปัจจัยในระดับตัวบุคคลที่ก่อให้เกิดปัญหาการใช้ความรุนแรง ได้แก่ การเรียนรู้ของบุคคล การซึมซับความรุนแรงจากสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบข้าง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยเด็ก ซึ่งหากครอบครัวมีการใช้ความรุนแรงอย่างสม่ำเสมอ เด็กจะซึมซับพฤติกรรมและแสดงออกเป็นคนก้าวร้าว ยอมรับความรุนแรงและเห็นเป็นเรื่องธรรมดาจนเกิดแนวคิดที่เชื่อว่าเมื่อมีปัญหาต้องแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง

จากแนวคิดเรื่องความรุนแรงต่อสตรี ผู้วิจัยได้นำมาแนวคิดมาใช้ในการแบ่งกรอบประเภทของความรุนแรง และลักษณะต่าง ๆ ที่เกิดกับสตรี อันได้แก่ พฤติกรรมความรุนแรงต่อสตรี ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ประเภทของความรุนแรงที่กฎหมายกำหนด และความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องปัญหาความรุนแรง โดยผู้วิจัยนำมาใช้ในการวัดระดับความรู้ในเรื่องของความรุนแรง การเปิดรับเนื้อหาในสื่อเกี่ยวกับความรุนแรงและการมีส่วนร่วมในการเข้ามาแก้ไขปัญหาความรุนแรง

แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

(Concept of Participation)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ นั้นเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยที่มนุษย์เริ่มอยู่ด้วยกันเป็นชุมชน ซึ่งเกิดได้หลายลักษณะ หลายรูปแบบ และหลายวัตถุประสงค์ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำจำกัดความว่า “การมีส่วนร่วม” ตามวัตถุประสงค์ของเนื้อหาที่เน้นตามความสนใจของตนดังเช่น

องค์การสหประชาชาติ (United Nation, 1978, p. 4) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาว่าคือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- ในกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น
- ในการเข้าร่วมปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่าง ๆ โดยความสมัครใจ

วิลเลียม เออร์วิน (William Erwin, 1979, p. 138) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม คือกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วม เกี่ยว

ข้ออย่างแข็งขันของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526, น. 25) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวของประชาชนเอง การที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องยอมรับในปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่า “มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ ถ้ามีโอกาสและการการชี้แนะที่ถูกต้อง

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527, น. 183) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย ซึ่งการมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิด 3 ประการ

1. ความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจ และความห่วงกังวลของบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจ และห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อน และความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ นั้น ลงมือกระทำร่วมกัน
3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกักิจกรรมนั้น

Rousseau (อ้างถึงใน บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์, 2535, น. 25) ได้เขียนทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (A Participation Theory of Democracy) ไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกในการมีส่วนร่วมหรือไม่ที่สำคัญคือจะต้องไม่มีใครเป็นนายใคร หรือเป็นนายแห่งชีวิตใคร
2. กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค และสามารถพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดความตระหนัก รับรู้ในความสำคัญของการมีส่วนร่วมของตนเอง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

การที่ประชาชนในฐานะปัจเจกชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาใด ๆ ของชุมชนนั้น ย่อมต้องเกี่ยวข้องกับเหตุผลและปัจจัยหลาย ๆ ประการ ดังที่จะนำเสนอต่อไปนี้

คือนี้
 อนุภาพ ธีรลาภ (2528, น. 25-26) กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1. ความเกรงใจผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า
2. ความต้องการการเป็นกลุ่มพวก
3. ความเชื่อถือในตัวผู้นำ
4. ความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่รัฐ
5. การคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทน
6. การยอมรับแบบอย่าง
7. ความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อม
8. การยอมรับในอำนาจ
9. ฐานะทางเศรษฐกิจ

วรรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์ (2540, น. 1) ศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

ปัจจัยด้านบุคคล และทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ ภูมิฐานะ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส สถานภาพภายในครอบครัว ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้ สถานที่ทำงาน ระยะเวลาในการประกอบอาชีพในชุมชน

ปัจจัยทางด้านสังคม ประกอบด้วย

1. ความต้องการเกียรติ เป็นที่ยกย่องของบุคคลอื่น
2. การได้รับการชักจูงจากผู้นำในชุมชน
3. การได้รับการชักจูงจากเพื่อนบ้าน
4. การได้รับการชักจูงจากเจ้าหน้าที่ในโครงการ
5. ความต้องการความเป็นกลุ่มพวก
6. มีความศรัทธาต่อโครงการ
7. การคำนึงถึงประโยชน์ตอบแทน
8. ความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน

นอกจากนี้ ในกลุ่มปัจจัยดังกล่าวพบว่า ปัจจัยที่สำคัญต่อการมีส่วนร่วมคือ ความต้องการเป็นกลุ่มพวก การได้รับการชักจูงจากเพื่อนบ้าน การเข้าร่วมจะเป็นประโยชน์ต่อตัวเอง และการได้มาร่วมทำบุญทำกุศล

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. ปัจจัยภายในตัวบุคคล เกิดจากความต้องการ ความคาดหวัง ความรู้สึกร่วมหรือประสงค์ในสิ่งต่าง ๆ
2. ปัจจัยภายนอกตัวบุคคล เป็นปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันจากทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งภาวะบีบคั้นต่าง ๆ

แนวทางและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน ควรพิจารณาว่าประชาชนเข้าร่วมทำอะไรบ้าง จากการศึกษารวบรวม ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้

เจมส์ คีตสัน ปิ่นทอง (2527, น. 272-273) ได้สรุปขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ 4 ประการ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุ
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ศรีปริญญา ฐูประจ่าง (2529, น. 38-39) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมศึกษาปัญหา
2. การมีส่วนร่วมวางโครงการ
3. การมีส่วนร่วมปฏิบัติ
4. การมีส่วนร่วมติดตามผล
5. การมีส่วนร่วมบำรุงรักษา

กรรณิการ์ ชมดี (2524, น. 13) ได้สรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 ลักษณะ

คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน

3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมชักชวน
7. การมีส่วนร่วมบริโภค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน หรือเป็นลูกจ้าง
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528, น. 11-12) ได้กำหนดขอบเขตของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีการใช้ความพยายาม และมีการเสียทรัพยากรบางอย่างดังต่อไปนี้

1. ร่วมแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในแง่นี้เป็นการร่วมในรูปของการเขียน การพูดหรือการสื่อความในรูปแบบอื่นเพื่อแสดงความคิดเห็นของตน การแสดงความคิดเห็นเช่นนี้ อาจเกิดขึ้นในขั้นตอนใดของกิจกรรมการพัฒนาก็ได้
2. ร่วมสละทรัพยากรวัตถุ โดยการให้ยืมหรือให้เงิน วัสดุ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน การใช้ประโยชน์จากสถานที่หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ
3. ร่วมสละแรงกาย เช่น ร่วมทำนา ร่วมดำเนินการตามโครงการสร้างงานในชนบท ร่วมพัฒนารั้วโรงเรียน เป็นต้น
4. ร่วมสละเวลา เช่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เข้าร่วมประชุม

การวัดการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

โจเซ อักบายานี จูเนียร์ (Jose A. Agbayani, Jr, 1979, p. 155) ได้จัดลำดับขั้นของการมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. การร่วมประชุม
2. การออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
3. การตีปัญหาให้กระจ่าง
4. การออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา
5. การออกเสียงเลือกตั้ง
6. การบริจาคเงิน
7. การบริจาควัตถุ

8. การช่วยเหลือด้านแรงงาน
9. การใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ให้ถูกต้อง
10. การช่วยเหลือในการรักษาโครงการ
11. ทำงานกับตัวนำในการเปลี่ยนแปลง

จากแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบคำถามและวิเคราะห์การเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ โดยศึกษาถึงความถี่ ความบ่อยครั้ง ลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศในลักษณะต่าง ๆ อันได้แก่ การบริจาคเงิน เข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร แจ้างตำรวจ เผยแพร่ข้อมูล แนะนำหน่วยงาน และเข้าร่วมอบรมสัมมนา เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดวงทิพย์ วรพันธ์ (2525, น. บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อเพื่อปลูกฝังโภชนาการแก่สตรีในชนบท จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า สตรีที่เปิดรับสื่อจากการปลูกฝังโภชนาการ (ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อมวลชน และสื่อเฉพาะกิจ) มีความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการดีกว่สตรีที่ไม่เปิดรับสื่อดังกล่าว

สุวรรณี โพธิศรี (2534, น. บทคัดย่อ) ศึกษาการเปิดรับสื่อ ความรู้ และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของผู้ปกครองนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เขตกรุงเทพมหานคร พบว่า โทรทัศน์เป็นสื่อที่เปิดรับข่าวสารในเรื่องโรคเอดส์มากที่สุด รองลงมาคือหนังสือพิมพ์ และเอกสารเผยแพร่ ปริมาณการเปิดรับข่าวสารโรคเอดส์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ และสื่อมวลชนเป็นสื่อที่มีบทบาทในการให้ความรู้ และการยอมรับปฏิบัติในการป้องกันโรคเอดส์สูงที่สุด

นุชรี ตันติวิจิตร (2536, น. บทคัดย่อ) ศึกษาการรับรู้ประโยชน์จากละครโทรทัศน์ของผู้หญิงในกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เปิดรับชมละครโทรทัศน์ในช่วงเวลา 20.30-23.00 น. มีการเปิดรับชมมากกว่า 5 ครั้งต่อสัปดาห์ ใช้เวลาการชมมากกว่า 1-3 ชั่วโมงต่อครั้ง เหตุผลที่ชมเพื่อความบันเทิงมากที่สุด รองลงมาคือ เพื่อรับรู้ประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ รูปแบบที่ชมมากที่สุดคือ ละครหลายตอนจบ มีเนื้อหาตลก เบาสมอง และมีการนำไปสนทนากันในหมู่เพื่อนมากที่สุด

พรเพ็ญ พยัคฆาภรณ์ (2539, น. บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อมวลชนของผู้สูงอายุไทย พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เปิดรับ

วิทย์เฉลี่ยวันละ 1 ชั่วโมง เปิดฟังที่บ้านของตนเองคนเดียว เวลาที่นิยมฟังมากที่สุดคือ ตอนเช้า ระหว่าง 05.00-09.00 น. สถานที่ที่นิยมฟังมากที่สุดคือ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และติดตามรายการที่ชื่นชอบ โดยฟังรายการข่าวในประเทศมากที่สุด รองลงมาคือ รายการธรรมะ ความพึงพอใจที่ได้รับมากที่สุดคือ การได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รองลงมาคือ การผ่อนคลาย ความตึงเครียดและได้พักผ่อนมากขึ้น ความสนุกสนานเพลิดเพลินและคลายความเหงา การได้รับความรู้ด้านสุขภาพ อนามัยและสาธารณสุข ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากขึ้น ตามลำดับ สำหรับความคิดเห็นต่อสื่อมวลชน สรุปว่า สื่อมวลชนทำให้ผู้สูงอายุไม่เครียดและก้าวทันโลก

วาริณี ชันธสิทธิ์ (2539, น. บทคัดย่อ) ศึกษาบทบาทของสื่อมวลชนกับการพิทักษ์สิทธิประโยชน์ของสตรีตามแนวคิดการสังคมนาถเคราะห์ ศึกษาเฉพาะกรณีสตรีในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า สตรีส่วนใหญ่มีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ค่อนข้างมากเรียงตามลำดับ และสื่อมวลชนทำหน้าที่ในการให้ความรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติค่อนข้างจะประสบความสำเร็จ แต่ยังไม่อาจโน้มน้าวใจให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพิทักษ์สิทธิประโยชน์ของสตรีได้อย่างเต็มที่

สุกัญญา อามีน (2539, น. บทคัดย่อ) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติที่มีต่อการปลูกถ่ายอวัยวะ กับการมีส่วนร่วมในโครงการเกี่ยวกับการปลูกถ่ายอวัยวะของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกถ่ายอวัยวะไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้และการมีส่วนร่วมในโครงการ แต่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติเกี่ยวกับการปลูกถ่ายอวัยวะ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในโครงการเกี่ยวกับการปลูกถ่ายอวัยวะ และทัศนคติที่มีต่อการปลูกถ่ายอวัยวะมีความสัมพันธ์เชิงลบกับการมีส่วนร่วมในโครงการเกี่ยวกับการปลูกถ่ายอวัยวะ

เกรียงชัย เหลืองภัทรเชวง (2540, น. บทคัดย่อ) ศึกษาการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติและการมีส่วนร่วมในระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ และทัศนคติเรื่องระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม

สิริพรรณ วิบูลจันทร์ (2542, น. บทคัดย่อ) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารกับการดูแลสุขภาพตนเองของสตรีวัยทอง พบว่า โทรทัศน์เป็นสื่อที่สตรีวัยทองมีพฤติกรรมเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพมากที่สุด รองลงมาคือหนังสือพิมพ์ ด้านสื่อบุคคลพบว่า สตรีวัยทองรับข่าวสารจากเพื่อนมากที่สุด รองลงมาคือญาติพี่น้อง และแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพ สำหรับความน่าเชื่อถือในการให้ความรู้และการยอมรับพฤติกรรมดูแลสุขภาพ สื่อมวลชนจะมีความน่าเชื่อถือมากกว่าสื่อบุคคล

จากการศึกษา แนวคิด ทฤษฎีและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่อง “การเปิดรับสื่อความรู้ และการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความรุนแรงต่อสตรีของสตรีในเขตกรุงเทพมหานคร” ดังนี้

ภาพที่ 2.1

กรอบแนวคิดในการศึกษา

